

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.ДРАГОМАНОВА**

ПСИХОЛОГІЯ

Збірник наукових праць

Випуск 14

Київ - 2001

УДК 37.015.3
ББК 88.8
П 86

Психологія. Збірник наукових праць. НПУ імені М.П.Драгоманова,
Випуск 14, 2001. – 420 с.

ISBN 966-660-047-1

Збірник містить наукові праці з теоретичних проблем психології, особливостей організації навчально-виховного процесу в школі, особистісного зростання на різних вікових етапах та професійного становлення спеціаліста.

Редакційна колегія:

С.Д.Максименко, дійсний член АПН України, доктор психологічних наук;
О.В.Скрипченко, доктор психологічних наук;
Н.В.Чепелева, доктор психологічних наук;
Т.М.Титаренко, доктор психологічних наук;
І.Д.Пасічник, доктор психологічних наук;
Л.В.Долинська, кандидат психологічних наук
(відповідальний секретар)

Рекомендовано Вченою радою
НПУ імені М.П.Драгоманова,
протокол №2 від 27 вересня 2001 р.

ISBN 966-660-047-1

© Національний педагогічний
університет імені М. П. Драгоманова, 2001

классов: стереотипный, созерцательный, прагматический и конструктивный. Установлены отличия в профессиональном самоопределении старшеклассников с разным типом представленности в их сознании проблемы выбора будущей профессии.

Статтю подано до друку 13.09.2001.

© 2001 р.

О.Л.Завальнюк (м. Вінниця)

ЕМПАТИЙНА ЗДАТНІСТЬ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ НАВЧАННЯ

Найважче у вихованні – це вчити відчувати.
В.О.Сухомлинський

На сучасному етапі розвитку суспільства освіта й виховання молоді є серйозною проблемою. Вік 18-20 років — це період найактивнішого розвитку почуттів, становлення характеру та, що особливо важливо, оволодіння певним комплексом соціальних ролей дорослої людини: громадянських, професійно-трудова та інших. Перебудова мотивації, всієї системи ціннісних орієнтацій, інтенсивне формування спеціальних здібностей, пов'язаних з професіоналізацією, вирізняють цей вік як центральний період становлення характеру та інтелекту [7; 277].

Характерною рисою морального розвитку цього періоду є підсилення свідомих мотивів поведінки. Помітно зростають цілеспрямованість, самостійність, ініціатива, уміння володіти собою. Посилюється інтерес до моральних проблем.

Студент вищого педагогічного закладу повинен набути ще й специфічних обов'язків, бо притаманні йому загальнолюдські, суспільні та особистісні цінності в їх поєднанні набувають не лише статусу професійно значущих, але й професійно необхідних. Учні ж бо бачать в учителів не тільки і не стільки викладача певного навчального предмету, а й, перш за все, людину з притаманними їй позитивними та негативними якостями. Тому вимоги до особистості вчителя значно зросли [2; 101].

Навчальна діяльність спонукається рядом взаємопов'язаних мотивів. Серед них є мотиви соціального характеру і мотиви, безпосередньо пов'язані з навчальною діяльністю. Навчання успішно проходить там, де поєднуються ці два види мотивів [4; 403].

Формування мотивів навчальної діяльності — це створення умов для виникнення спонук (мотивів, цілей, емоцій) до учіння, усвідомлення їх учнем та саморозвиток ним своєї мотиваційної сфери [6; 5].

Активніше ставлення до учіння пропонує ніби примірювання до себе отриманих знань. Вони поповнюють світогляд, допомагають знайти себе в професії, впливають на створення творчої програми. Немає такого фаху, вимоги якого складала б систему лише спеціальних знань. Професійна освіта – це створення перш за все людини як Людини, а не як істоти, що автоматично виконує набір професійних функцій [5; 382].

Мотивація людини не вичерпується особливим відношенням до кола явищ, що безпосередньо торкаються її життя. У співпереживанні іншим людям мотиваційного значення набувають узагальнені соціальні цінності, система поглядів та моральних норм, завдяки яким людину можуть глибоко хвилювати події, що не мають безпосереднього відношення до її життя [1; 26].

Емоції виникають у людини під час актуалізації мотиву і нерідко до раціональної оцінки нею своєї діяльності. Регулююча роль емоцій зростає і в тому випадку, якщо вони не лише супроводжують процес учіння, але й випереджають його, готуючи людину до цього виду діяльності. Емоції співпереживання та інші позитивні емоції утворюють атмосферу емоційного комфорту в процесі учіння.

Емоційні прояви змінюються протягом процесу формування навчальної діяльності та визрівання мотиваційної сфери [6; 29].

Здатність розуміти внутрішній душевний стан іншої людини — це важлива властивість особистості, яку в психології називають *емпатією*. Чим більша схильність людини до співпереживання, тим вища її готовність прийти на допомогу, готовність до альтруїстичної поведінки [3; 220].

Емпатія сприяє збалансованості міжособистісних відносин, робить поведінку людини соціально обумовленою, є основним фактором успіху в тих видах діяльності, які потребують чуттєвого сприйняття світу іншої людини і необхідна в навчанні й вихованні. Емпатія розглядається як професійно необхідна якість педагога.

Метою нашого дослідження було виявлення рівня здатності до емпатії у студентів педагогічного університету на початковому етапі навчання та визначення динаміки його зміни у процесі навчальної діяльності.

Досліджувалися студенти фізико-математичного факультету Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Для визначення здатності до емпатії майбутніх педагогів використовувалася методика психолога І.М.Юсупова.

Студенти тестувались на першому курсі, щойно розпочавши навчання в університеті (1999 рік). Повторне дослідження проводилось з тією ж групою

студентів наприкінці другого року навчання (2001 рік). Таким чином, ми мали змогу простежити характер зміни емпатійних тенденцій у студентської молоді у процесі навчання в педагогічному університеті на I-II курсах, коли основне навчальне навантаження складають загальноосвітні дисципліни, які не стільки формують із студентів педагогів-предметників, скільки підвищують їх інтелектуальний рівень, виховують розумові, моральні та інші якості за умови, що студенти активно шукають відповіді на актуальні питання, самостійно вчаться розв'язувати пізнавальні та практичні завдання, переживають емоції сумніву, радості подолання труднощів, успіху в пізнанні нового. Закріплюючись і збагачуючись, з цих емоцій формуються стійкі пізнавально-емоційні відношення до дійсності, до навчальної діяльності, зокрема інтелектуальні почуття, потреби, інтереси. Вони впливають на якість засвоєння знань, трансформують їх у переконання, світогляд особистості. Переконанням стає все пережите і продумане, а не просто завчене [4; 175].

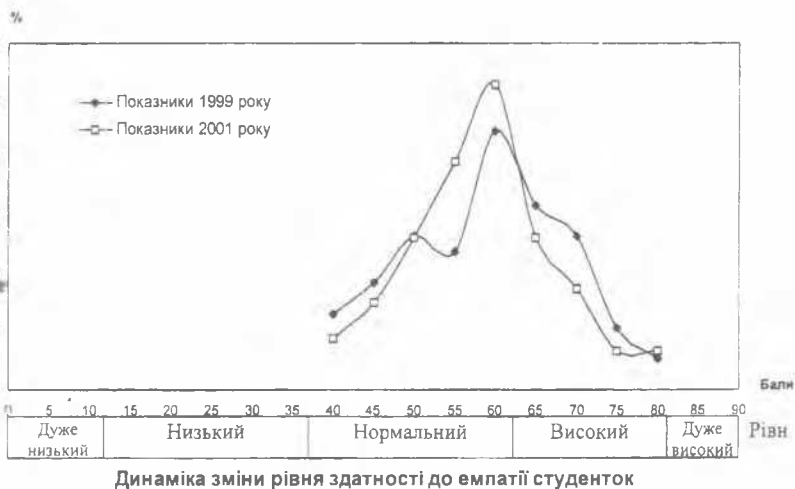
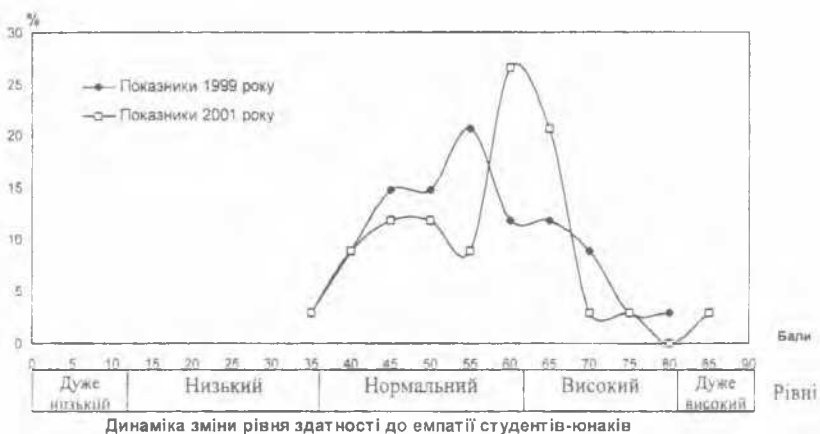
Через те, що межі рівнів здатності до емпатії за методикою, що використовувалась, досить широкі, для виявлення динаміки зміни пропонуємо оцінювати співвідношення відсоткової кількості студентів в інтервалі кожних п'яти одиниць.

Загальні результати первинного та повторного дослідження емпатійної здатності студентів відображені в табл. 1.

Таблиця 1
Емпатійна здатність студентів педагогічного університету

Рівень	Низький		Нормальний рівень				Високий рівень				Дуже високий
	31-35	36-40	41-45	46-50	51-55	56-60	61-65	66-70	71-75	76-80	
Кількість балів	31-35	36-40	41-45	46-50	51-55	56-60	61-65	66-70	71-75	76-80	81-85
Показники 1999 року	0,8 %	7,3%	11,0%	13,7%	14,5%	19,2%	14,5%	11,9%	4,5%	2,6%	—
Показники 2001 року	0,8 %	5,6%	8,8%	12,8%	16,8%	26,4%	15,2%	7,2%	3,2%	2,4%	0,8%

Динаміка зміни здатності до емпатії всередині рівнів краще простежується за допомогою графічних зображень, які виявились відмінними за статтю студентів.

Результати дослідження можна сформулювати у вигляді висновків:

1. Серед обстежуваної студентської молоді не виявлено респондентів з дуже низьким рівнем здатності до емпатії. Низький рівень, так само як і дуже високий, виявили менше 1% респондентів. Основний контингент складають студенти з нормальним та високим рівнем здатності до емпатії.

2. Протягом першого та другого років навчання в педагогічному університеті здатність обстежуваних студентів до емпатії загалом залишилась незмінною, проте, під час детального розгляду всередині шкали відзначається зростання показників верхньої частини нормального рівня, яке сягає максимального значення в межах 56-60 балів, та деяке зниження високого рівня.

3. При порівнянні показників за статевою ознакою відзначається вищий рівень здатності до емпатії у респондентів жіночої статі як при первинному, так і при повторному обстеженні.

Отже, під час навчання в педагогічному університеті здатність до емпатії студентської молоді не є сталою величиною, вона змінюється в межах нормального рівня, тяжіючи до підвищення.

Література

1. Вилюнас В. К. Психологические механизмы мотивации человека. — М.: Изд-во МГУ. — 1990.
2. Грицюк Б. А., Скульский Р. П., Домбровский С. В. Совершенствование профессиональной подготовки будущих учителей. — Львов: Свит. — 1990.
3. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы. — СПб: Изд-во "Питер", 2000.
4. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. — К.: Радянська школа. — 1989.
5. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения: В 2-х т. Т. I. — М.: Педагогика, 1983.
6. Маркова А. К., Матис Т. А., Орлов А. Б. Формирование мотивации учения: Книга для учителя. — М.: Просвещение. — 1990.
7. Педагогика и психология высшей школы. — Ростов-на-Дону, "Феникс". — 1998.

В статтє освещаются результаты исследования способности к эмпатии студентов педагогического университета и динамика изменения ее в процессе учебной деятельности на протяжении первых двух лет обучения.

Выявлен характер изменений способности к эмпатии студентов-юношей и девушек.

Статтю подано до друку 03.07.2001.

Волошина В.В. Практичні заняття з психології як складові процесу навчання у педагогічних вузах.....	286
Коць М.О. Професійне спілкування як чинник становлення інтеракцій особистості майбутнього педагога.....	289
Прядко Н.О. Діагностика готовності вчителя ефективно впливати на стосунки між учнями.....	297
Яковлева Н.В. Причини виникнення комунікативних бар'єрів в процесі вивчення іностраних мов.....	305
Марковець О.Л. Проблема стресу в професійній діяльності вчителя.....	311
Єгорова Є.В. Психологічні особливості професійного самовизначення учнів старших класів із різним типом усвідомлення проблеми вибору професії.....	316
Завальнюк О.Л. Емпатійна здатність студентів педагогічного університету на початковому етапі навчання.....	321
Пучкова Л.Л. Дослідження розходжень організації життя в родині педагогів і представників творчих професій.....	326
Кондратова Н.О. Установки у навчальній діяльності студента як основа формування професійних установок фахівця.....	330
Васильков В.Н. Актуальні проблеми підготовки робочих кадрів в сучасних соціально-економічних умовах.....	336
Плющ О.М. Формування структури ідентичності у процесі професійної підготовки.....	341
Карпіляньський Д.А. Соціально-психологічні умови формування групових норм у військових колективах.....	345
Чистяков С.А. Напрямки профілактики внутрішньоособистісних конфліктів курсантів-прикордонників.....	348
Тимошенко В.М. Формування мотивації досягнення майбутніх вчителів у процесі вивчення іноземної мови.....	353